

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗБЕРЕЖЕННІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ ТА ДЕРЖАВОЮ

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN MAINTAINING THE MECHANISM OF MANAGING SOCIETY AND THE STATE

У статті досліджено та узагальнено наукові уявлені щодо ролі громадянського суспільства у збереженні системи управління суспільством та державою. Зазначено, що політика формування громадянського суспільства повинна визначати стратегічну мету, яка повинна припускати створення умов для прояву ініціативи й вільного, природного розвитку громадян, а також вибудовування ефективного механізму правової взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади. Уточнено поняття «громадянське суспільство» це співтовариство громадян, які мають власність та прагнуть задоволення своїх потреб шляхом взаємодії з державою у правовій формі та за допомогою створення різних об'єднань, організацій та інших інститутів, що не входять до державного апарату, але взаємодіють з ним за принципом зворотного зв'язку. Наголошено, що при дослідженні структури громадянського суспільства, було виділено найбільш значимі, які відіграють особливу роль у формуванні цього явища. В якості таких відмічені: сім'я, недержавні суб'єкти ринкових відносин; громадські об'єднання (релігійного, політичного, культурного та іншого характеру); засоби масової інформації; органи місцевого самоврядування. Визначено принципи інститутів громадянського суспільства: забезпечення прав і свобод людини і громадянина; економічна свобода, різноманіття форм власності; демократичний характер влади, реально існуюча правова держава, політична демократія; свобода слова та незалежність засобів масової інформації; ефективна соціальна політика; певний тип культури, що називається ще демократичною культурою; гарантування безпеки громадян, держави і суспільства в цілому. Зазначено, що фундаментальна роль громадянського суспільства у збереженні системи управління суспільством та державою заснована на його атрибутивних характеристиках, що передбачають активну діяльність громадянського суспільства як суб'єкта рефлексії соціальних фактів та джерела ідей у комунікативному дискурсі.

Ключові слова: взаємодія, громадянське суспільство, державна політика органи публічної влади, політика.

The article examines and summarizes scientific ideas about the role of civil society in preserving the system of managing society and the state. It is noted that the policy of civil society formation should define a strategic goal, which should involve the creation of conditions for the manifestation of initiative and free, natural development of citizens, as well as the construction of an effective mechanism of legal interaction between civil society and public authorities. The concept of «civil society» has been clarified: it is a community of citizens who own property and seek to satisfy their needs through interaction with the state in a legal form and through the creation of various associations, organizations and other institutions that are not part of the state apparatus, but interact with it according to the principle of feedback. It was emphasized that during the research of the structure of civil society, the most significant ones were highlighted, which play a special role in the formation of this phenomenon. The following are noted as such: family, non-state subjects of market relations; public associations (of a religious, political, cultural and other nature); mass media, local self-government bodies. The principles of civil society institutions are defined: ensuring the rights and freedoms of a person and a citizen; economic freedom, diversity of forms of ownership; the democratic nature of power, a truly existing legal state, political democracy; freedom of speech and independence of mass media; effective social policy; a certain type of culture, which is also called democratic culture; guaranteeing the safety of citizens, the state and society as a whole. It is noted that the fundamental role of civil society in preserving the system of managing society and the state is based on its attributive characteristics, which provide for the active activity of civil society as a subject of reflection of social facts and a source of ideas in communicative discourse.

Key words: interaction, civil society, state policy, public authorities, politics.

УДК 321.01:323.2 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2022.32.5>

Васильєва Л.М.

д. наук з держ. упр., професор,
професор кафедри обліку,
оподаткування та управління
фінансово-економічною безпекою
Дніпровський державний аграрно-
економічний університет, Україна

Постановка проблеми. Політика формування громадянського суспільства повинна бути науково обґрунтованою, послідовною й системною діяльністю органів публічної влади та соціальних структур щодо створення ефективного механізму правового регулювання щодо цивілізованого використання юридичних засобів в дозволі соціально значимих питань громадянсько-суспільного будівництва.

Громадянське суспільство є важливою складовою демократичного розвитку держави та процесу децентралізації. Це вже загальноприйнята аксіома, особливо в контексті нових

можливостей, які виникли з фактичним початком реформи децентралізації та територіальної організації влади в Україні [2].

При цьому важливо відзначити, що громадянське суспільство – це не лише наявність незалежних асоціацій громадян та інших демократичних інститутів, а й існування такого соціального клімату та таких відносин у суспільстві, за яких ці асоціації та інститути здатні відігравати роль двокорисного посередника у відносинах між індивідом та державою. Володіючи необхідним авторитетом та впливом, інститути громадянського суспільства у разі необ-

хідності повинні бути в змозі захистити індивіда від незаконних дій державних структур та бюрократичного апарату.

Водночас важливо мати на увазі, що громадянське суспільство і держава перебувають у постійній взаємодії, доповнюють одне одного і залежать одне від одного. Сильна правова демократична держава не може існувати без громадянського суспільства, хоча б тому, що саме громадянське суспільство та його інститути крім виконання функції представлення інтересів індивіда та захисту його від сваволі влади стоять ще на варті демократичних цінностей та індивідуальних свобод суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів щодо ролі громадянського суспільства у збереженні системи управління суспільством та державою присвячені праці вітчизняних вчених, насамперед, Андрійчук Т., Бабарикіна Н., Васільєва Л., Гончарук Т., Лотюк О., Сенча С., Шайгородський Ю. та інші. Проте, незважаючи на вагомий напруження вчених, питання щодо політики формування громадянського суспільства у розбудові сучасної розвиненої держави вимагають подальшого вивчення.

Формулювання цілей дослідження – дослідження та узагальнення наукових уявлень щодо ролі громадянського суспільства у збереженні механізму управління суспільством та державою.

Виклад основного матеріалу. «Рух до громадянського суспільства і правової держави є одним із основних напрямів розвитку світового співтовариства, оскільки громадянське суспільство виступає своєрідним фундаментом правової демократичної держави» [7].

Як зазначає Шайгородський Ю. «громадянське суспільство в Україні, попри всі труднощі його становлення, розвивається й набуває нових якісних і змістовних ознак. Однак подальше формування громадянського суспільства, політичної культури громадян і нової ціннісної системи, вироблення смислів і мотивів практичної діяльності неможливе без участі держави» [8].

Відмітимо, що громадянське суспільство - це співтовариство громадян, які мають власність та прагнуть задоволення своїх потреб шляхом взаємодії з державою у правовій формі та за допомогою створення різних об'єднань, організацій та інших інститутів, що не входять до державного апарату, але взаємодіють з ним за принципом зворотного зв'язку. Його елементами виступають: органи місцевого самоврядування; недержавні організації та установи, підприємства, установи, що займаються виробництвом матеріальних

благ і наданням різного роду послуг; громадські об'єднання різноманітної спрямованості (політичні, етнічні, культурні, наукові, релігійні тощо); недержавні освітні установи; засоби масової інформації.

Політика формування громадянського суспільства повинна визначати стратегічні й тактичні цілі вказаної політики. Стратегічна мета повинна припускати створення умов для прояву ініціативи й вільного, природного розвитку громадян, а також вибудовування ефективного механізму правової взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади. В якості тактичних цілей виділяються: створення правових умов для розвитку економічних стосунків; підвищення дієвості громадських об'єднань, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації; формування інституту приватного права; визначення пріоритетів держави в ідеологічній сфері.

Узагальнивши наявні історичні підходи про розуміння громадянського суспільства відзначимо наступні загальні ідеї, які лежать в його основі:

1) відмінною рисою громадянського суспільства є його не державний та добровільний характер створення й функціонування;

2) економічною основою виступає приватна власність і зростаюча з неї економічна свобода;

3) всі громадяни за своєю природою в громадянському суспільстві є вільними і рівними перед законом особистостями;

4) закони, які визначають реальну сферу свободи окремих індивідів, мають універсальну значимість;

5) всі громадяни мають право чинити дії у власних інтересах у рамках існуючої законності;

6) державою захищається свобода придбання власності та розпорядження нею;

7) необхідна наявність механізмів, які стабілізують відносини між громадянським суспільством і державою та дають суспільству необхідний рівень захищеності від державного втручання.

Як зазначають Гончарук Т.В. та Шумка М.Л. «формування громадянського суспільства дуже складний процес. Справжнє громадянське суспільство може існувати лише в державі з ефективною та конкурентноспроможною, соціально-однорідною економікою, яка складається з вільних громадян і будується на засадах толерантності, відповідальності, вміння йти на компроміси» [4].

Ґрунтуючись на класичних політико-правових доктринах і відмітивши специфіку сучас-

ного розуміння громадянського суспільства, пропонуємо власне визначення «громадянське суспільство» це сукупність приватних і міжособистісних стосунків соціального, політичного, ідеологічного, культурного, релігійного, сімейного та іншого характеру, спрямованих на задоволення інтересів суспільства, окремих індивідів та їх колективних об'єднань.

В результаті дослідження було встановлено, що діяльність інститутів громадянського суспільства повинна відповідати стратегічній меті громадянського суспільства створення умов для якнайповнішої життєвої самореалізації та задоволення інтересів суспільства, окремих індивідів та їх колективних об'єднань. Ця мета розвитку громадянського суспільства і держави має бути єдиною і постійною. Разом з нею виділяються і тактичні цілі, які покликані деталізувати стратегічну мету. Усі названі цілі громадянського суспільства реалізуються на практиці за допомогою функцій, які представляють собою необхідні однорідні, доцільні напрями діяльності його інститутів, викликані необхідністю задоволення об'єктивних потреб суспільства, окремих індивідів або їх колективних об'єднань.

Для більш глибокого розуміння сутності громадянського суспільства, перерахуємо принципи, що лежать в його основі (рис. 1):

На думку Лотюка О.С. «громадянське суспільство не зможе повноцінно виконувати свої функції, якщо в відсутній бодай один з найголовніших його атрибутів, до яких слід віднести: наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації, наслідком чого є формування сфери громадського (цивільного) життя і громадської думки; організоване громадське (публічне) життя вільних і рівних індивідів, чий права захищені конституцією та законами; незалежні від держави, добровільні асоціації, автономність яких усвідомлена на індивідуальному і колективному рівні; зорієнтована на громадські інтереси та публічну політику діяльність, наслідком якої є кооперація та солідарність між людьми, спілкування на засадах взаємної довіри і співробітництва» [5].

«Формування громадянського суспільства є однією з найважливіших умов просування України шляхом проведення економічних, політичних і правових реформ, які, передусім, спрямовуватимуться на демократизацію громадського життя, лібералізацію економіки,

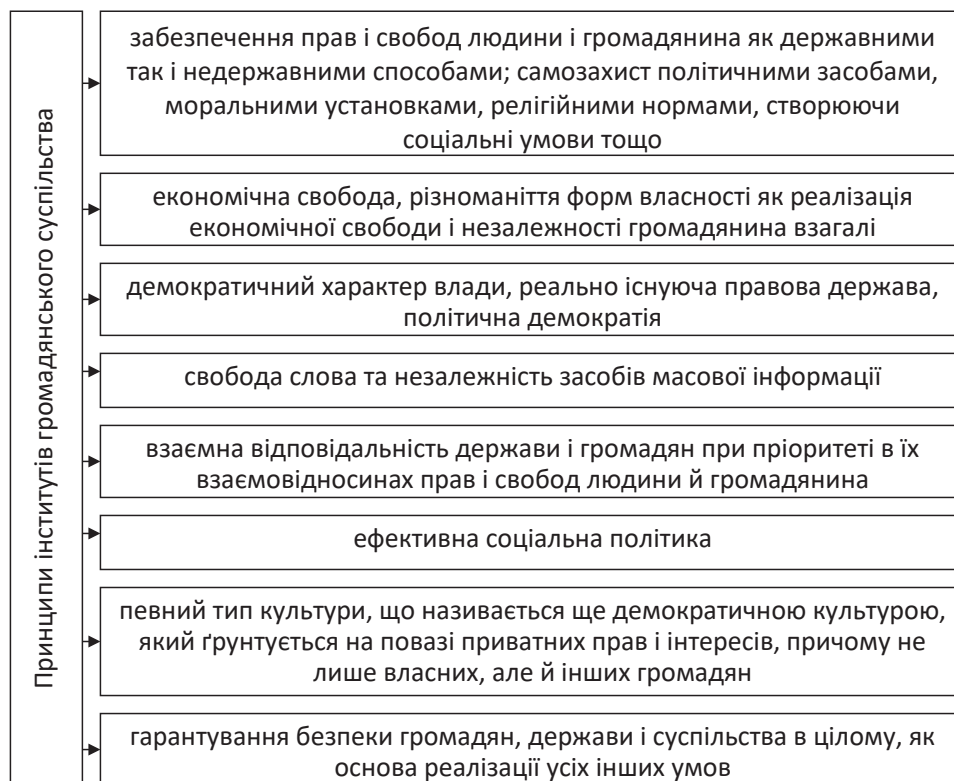

Рис. 1. Принципи інститутів громадянського суспільства

захист прав і свобод людини і громадянина, становлення правової демократичної держави» [7].

Відмітимо, що контроль є одним з основних різновидів правової форми взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, спрямованої на встановлення відповідності діяльності окремих державних органів, закріплених у нормативно-правових актах параметрам, що здійснюється безліччю суб'єктів громадянського суспільства. «Контроль громадянського суспільства за органами публічної влади можна визначити як діяльність, що здійснюється суб'єктами громадянського суспільства у формах, встановлених нормативно-правовими актами, за спостереженням, оцінкою та у разі необхідності коригування діяльності, результатів діяльності органів публічної влади на предмет забезпечення їх відповідності заздалегідь визначеним параметрам та меті підвищення ефективності такої діяльності» [3].

Таким чином, фундаментальна роль громадянського суспільства у збереженні системи управління суспільством та державою заснована на його атрибутивних характеристиках, що передбачають активну діяльність громадянського суспільства як суб'єкта рефлексії соціальних фактів та джерела ідей у комунікативному дискурсі.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

1. При дослідженні структури громадянського суспільства, було виділено найбільш значимі, які відіграють особливу роль у формуванні цього явища. В якості таких відмічені: сім'я, недержавні суб'єкти ринкових відносин; громадські об'єднання (релігійного, політичного, культурного та іншого характеру); засоби масової інформації, органи місцевого самоврядування.

2. Обґрунтована категорія «громадянське суспільство» це співтовариство громадян, які мають власність та прагнуть задоволення своїх потреб шляхом взаємодії з державою у правовій формі та за допомогою створення різних об'єднань, організацій та інших інститутів, що не входять до державного апарату, але взаємодіють з ним за принципом зворотного зв'язку.

3. Визначено принципи інститутів громадянського суспільства: забезпечення прав і свобод людини і громадянина; економічна свобода, різноманіття форм власності; демократичний характер влади, реально існуюча правова держава, політична демократія; свобода слова та незалежність засобів масової інформації; ефективна соціальна політика; певний тип культури, що називається ще демократичною культурою; гарантування безпеки громадян, держави і суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрійчук Т. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства: проблеми організаційно-функціонального забезпечення. *Політичні дослідження*. 2021. №2. С.80-96.
2. Бабарикіна Н.А. Розвиток громадянського суспільства в контексті реформи децентралізації. Метеріали всеук. наук.-практ. конф «Проблеми формування громадянського суспільства в Україні». Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С.20-24.
3. Васільєва Л.М. Теоретичні аспекти дослідження контролю як різновиду правової форми взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади. *Публічне урядування*. 2022. С.30-36.
4. Гончарук Т.В., Шумка М.Л. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал. URL: http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/5151/1/Громадянське_суспільство_в_Україні_проблеми_становлення_та_потенціал.pdf
5. Лотюк О.С. До проблеми розуміння функцій громадянського суспільства. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-3-2013/item/106-do-problemy-rozuminnia-funksii-hromadianskoho-suspilstva-lotiuk-o-s>
6. Сенча С. Інституціональне забезпечення публічно-управлінської діяльності у сфері розвитку громадянського суспільства в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2020. Том 31 (70). № 4. С. 100-107.
7. Становлення та розвиток громадянського суспільства. URL: <https://pryutivka-community.gov.ua/news/1576495264/>
8. Шайгородський Ю. Розвиток громадянського суспільства та проблема „дефіциту демократії”. *Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми*. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 332-367.